

SEDANJI NEDEMOKRATIČEN VOLILNI SISTEM JE PODLAGA ZA NEDEMOKRATIČNOST CELOTNE SLOVENSKE DRUŽBE

V Sloveniji že vse od leta 1996, ko je svoje predloge za dopolnitev volilnega sistema pripravil Razvojni svet, potekajo razprave o nujni demokratizaciji obstoječega volilnega sistema. Sedanji sistem je sprejela Skupščina republike Slovenije leta 1992 in z njim določila model volitev v večstrankarskem sistemu. Mimogrede, poslanci tega sklica Skupščine so bili zadnji, ki so zmogli domisliti, oblikovati in v zakon (Zakon o volitvah v DZ – ZVDZ) preliti popolnoma nov, celovit volilni sistem. Ker so se zavedali, da je bila takrat slovenska družba v veliki preobrazbi (tranziciji), so poslance bodočih sklicev Državnega sveta opozorili, da je ta sistem samo začasen, pripravljen za enkratno uporabo. Toda to pomembno opozorilo ni bilo spoštovano: poslanci nobenega sklica DZ vse do danes niso zmogli ali hoteli (ali pa so jim vodstva političnih strank to prepovedala) temeljitega razmisleka, kako z leti postaja ta sistem vse manj ustrezen, vse bolj po volji strank in vse manj po željah in potrebah državljanov.

Strokovnjaki se danes strinjajo, da ta sistem potrebuje temeljito prenovo predvsem zato, ker je:

- **NEURAVNOTEŽEN** (po vsakih volitvah ugotavljamo, da je vsaj deset volilnih okrajev (VO), v katerih ni bil izvoljen noben poslanec; v nekaterih VO svojega predstavnika nimajo že cela desetletja);
- **NEDEMOKRATIČEN IN NEUSTAVEN** (državljeni nimamo odločilnega vpliva na izvolitev poslancev; politične stranke po svoji volji postavljajo privilegirane kandidate v izvoljive okraje);
- **TEŽKO RAZUMLJIV** (težko je razumeti, da je v Državni zbor izvoljen poslanec, ki je dobil 24-krat manj glasov podpore od drugega, kandidat z deset ali več krat večjo podporo volivcev pa ni bil izvoljen).

In še v nečem se danes strinjajo strokovnjaki: da sedanji sistem omogoča političnim strankam toliko možnosti za manipulacije, da ga bodo stranke branile do zadnjega. Edina pot, ki vodi do njegove demokratizacije, je torej referendum, neposredna odločitev ljudstva mimo političnih strank. Državljeni smo do njega upravičeni, saj po naši Ustavi suverenost pripada ljudstvu in edino državljani lahko določimo, po kakšnem sistemu želimo voliti poslance in nanje za en mandat prenašati del naše suverenosti. Stranke, ki tem nasprotujejo, so nosilke strankokracije, ki je pravzaprav diktatura političnih strank nad državljani oz. ljudstvom.

To je pot, ki so jo za spremembo svoje volilne zakonodaje uspešno ubrale tudi številne druge države: Irška, Islandija, Nova Zelandija, itd.

Edina politična stranka, ki ta princip suverenosti ljudstva sprejema in tudi javno razglša, da bo potreben referendum o volilnem sistemu (dr. Robert Golob v nagovoru na posvetu strokovnjakov o volilnem sistemu, Cankarjev dom, 23. 10. 2023) je stranka Svoboda. (Nedvomno je prav to ena ključnih točk tako srditega napada nanjo z vseh strani, celo iz vrst njenih koalicijskih partnerjev). Še več, vse kaže, da sta od strankarskih vodij edino dr. R. Golob in dr. A. Logar sposobna dojeti pomen uvedbe kombiniranega volilnega sistema za demokratizacijo celotne slovenske družbe

Kljub temu je vladi uspelo, da je letos poleti izvedla anketo med državljani, kakšen volilni sistem želijo. Čeprav so bila številna vprašanja v tej anketi postavljena tendenciozno, pomanjkljivo in nestrokovno, lahko iz odgovorov dobimo jasno sliko, kaj državljani zahtevamo, ob tem, da samo 18 % udeležencev smatra, da je sedanji sistem še ustrezen. Ko pa iščemo odgovor na vprašanje, kaj želijo oz. zahtevajo tisti, ki so anketo izpolnjevali, ugotovimo, da:

- 93 % udeležencev zahteva, da je sistem enostaven in razumljiv;
- 90 % udeležencev zahteva, da se bistveno poveča vpliv volivcev oz., da morajo imeti volivci odločujoč vpliv na izvolitev poslanca (to je tudi ustavno določilo);
- 86 % udeležencev zahteva uvedbo (absolutnega in obveznega) prednostnega glasu;
- Prav tako 86 % udeležencev zahteva, da lahko kandidirajo samo nekaznovani državljani;
- 66 % udeležencev podpira uvedbo domicila (kandidiranje tam, kjer kandidat prebiva); itd.

Čeprav v anketnem vprašalniku razni volilni sistemi niso bili vsebinsko opredeljeni in je iz odgovorov razvidno, da večina udeležencev ne ve natančno, kaj vsebuje predlog KOMBINIRANEGA VOLILNEGA SISTEMA, ki so mu odgovori zagotovili prednost pred drugimi modeli, je iz odgovorov jasno, da tiste elemente, ki jih udeleženci poudarjajo, lahko vsebuje samo kombinirani volilni sistem, ki hkrati zagotavlja sorazmerno zastopstvo in izbiro kandidatov glede na njihove osebne odlike. Ko smo iskali, kje v svetu že obstoji tak kombinirani sistem, smo ugotovili, da je takih sistemov vse več. Ocenili smo, da za naše razmere najbolj ustreza nemški volilni sistem, ki uspešno funkcionira že preko 60 let, iz katerega smo povzeli nekatere ključne elemente. Zato je čas, da podrobneje predstavimo »Kombinirani volilni sistem«, ki sta ga pripravili organizaciji civilne družbe, SINTEZA-KCD in Nacionalni svet za demokratično spremembo volilnega sistema (NSVS).

1. Osnovne značilnosti Kombiniranega volilnega sistema

Kombinirani volilni sistem je delovna oznaka za volilni sistem, ki povzema nekatere pozitivne elemente sorazmernega (proporcionalnega) volilnega sistema na eni in večinskega volilnega sistema na drugi strani ter jih preoblikuje v enoten, notranje koherenten sistem. Poleg teh elementov pa kombinirani volilni sistem vsebuje še vrsto drugih določil, ki lahko sicer pripadajo enemu ali drugemu sistemu. Z določitvijo teh elementov (npr. volilni prag, volilna pravica, razne kvote in/ali omejitve, itd.), se praviloma povzema in izraža specifična posamezne družbe, saj so v različnih družbah različno opredeljeni. Prav zaradi specifik slovenskega volilnega telesa (polarizacija) smo se odločili predlagati dvokrožni volilni sistem.

Iz večinskega volilnega sistema v našem predlogu povzemamo element NEPOSREDNIH VOLITEV POSLANCEV PO VEČINSKEM PRINCIPU. Da bi ostali v ustavnih okvirih, predlagamo, da se tako voli 44 poslancev (po eden v vsakem od 44 volilnih okrajev) po dvokrožnem sistemu (enako kot volimo župane).

Iz sorazmernega volilnega sistema (za izvolitev preostalih 44 poslancev) privzemamo princip, da število dobljenih mandatov posamezne stranke temelji na proporcionalnem številu dobljenih glasov stranke. Ob tem dodajamo dodatno varovalko: razmerje med strankami v tem delu volitev ne velja samo za poslance, voljene v tem delu, temveč za vse mandate posamezne stranke v celoti, torej vključujoč mandate, pridobljene v prvem (večinskem) delu volitev.

Da bi uspešno in enostavno izpeljali volitve, ima vsak volivec dva volilna glasova in dobi na volišču dve glasovnici: prvo uporabi za volitve poslanca svojega volilnega okraja (VO), drugo za volitev kandidata politične stranke, za katero glasuje. V tem delu na ravni volilne enote (VE) na kandidatni listi izbrane politične stranke obvezno obkroži ime kandidata, ki ga voli (personifikacija volitev) in s tem odda glas tudi za stranko.

2. Kako bi potekale volitve po novem sistemu?

Sistem je v osnovi zelo preprost. V delu neposrednih volitev politične stranke in skupine državljanov (državljske liste) pod enakimi pogoji (npr., 150 podpisnikov) vložijo kandidature posameznika, upoštevajoč domicilni princip (2 leti stalnega bivališča v tem VO) tako za kandidata kot za podpisnike. Vsak podpisnik lahko podpiše samo eno kandidatno listo. Kandidatne liste so javne. Priložena jim mora biti kratka »predstavitvena izkaznica« kandidata, ki vsebuje osnovne podatke, podatke o izobrazbi, zadnjih zaposlitvah, nekaznovanosti kandidata, itd.

Na volišču dobi volivec listo vseh kandidatov, ki kandidirajo v »njegovem« okraju. Voli tako, da obkroži številko pred kandidatom. S tem je volivec porabil prvega od dveh glasov.

Na volišču pa dobi volivec tudi kandidatne liste, ki so jih na ravni volilne enote (VE) vložile politične stranke (lahko pa tudi skupine državljanov). Vsaka stranka predlaga najmanj oz. praviloma toliko kandidatov, kolikor volilnih okrajev oz. »mandatov« ima VE. Volivec izmed vseh kandidatov na izbrani listi izbere tistega kandidata, ki ga voli, tako, da obkroži številko pred imenom kandidata. S tem je volil tudi stranko.

Za volitev kandidata na kandidatni listi je volivec tako porabil tudi svoj drugi volilni glas.

Seveda sta to le osnovna elementa kombiniranega volilnega sistema. Z neposrednimi volitvami 44 poslancev po dvokrožnem volilnem sistemu bi volitve približali volivcem in bistveno povečali njihov vpliv na izbrano strukturo DZ, obenem pa bi vključili državljane v določanje kandidatov pod enakimi pogoji, kot bi veljali za politične stranke, kar bo verjetno bistveno povečalo interes za udeležbo na volitvah. V sedanjem sistemu so namreč državljani iz procesa določanja kandidatov povsem izključeni, saj kandidate oz. kandidatne liste določajo politične stranke na tajnih sejah svojih vodstev.

Na drugi strani pa z volitvami preostalih 44 poslancev po proporcionalnem sistemu dobimo ključna razmerja med strankami, ki določajo končno število vseh poslancev določene stranke. S tem preprečimo možnost, da bi posamezna stranka lahko dosegla absolutno volilno zmago z manjšino glasov. Kombinirani volilni sistem torej ne določa vzporednih volitev po dveh sistemih, kjer bi se mandati iz obeh delov sistema enostavno seštevali, temveč določa končno število dobljenih mandatov posamezne stranke na podlagi njenega realnega rezultata v drugem, proporcionalnem delu volitev.

3. Predlogi opredelitve ostalih elementov KOMBINIRANEGA sistema

V prejšnjih točkah je opisan zgolj osnovni model kombiniranega volilnega sistema. Sam sistem pa seveda vsebuje še vrsto drugih elementov, ki zagotavljajo (ali pa ne, če jih ne uvedemo) demokratičnost celotnega sistema. Na kratko lahko opozorimo vsaj na najpomembnejše:

- Uvedba absolutnega in obveznega prednostnega glasu (uvedba zgolj relativnega prednostnega glasu, za kar se zavzemajo politične stranke, ne pomeni demokratizacije, saj strankam še naprej omogoča številne manipulacije in prenašanje glasov);
- Princip domicila (v našem predlogu predvidevamo domicil na ravni VO in VE tako za kandidate kot podpisnike list);
- Omejitve pasivne volilne pravice (državljanji zahtevajo prepoved kandidiranja za kaznovane osebe, omejitve pa tudi sicer veljajo za določene poklice ali funkcije: duhovnike, aktivne oficirje, sodnike);
- Dvig ženske spolne kvote s sedanjih 35 na 40 % in njeno spremembo tako, da bo veljala enako za oba spola);
- Možnost »zamrznitve« in »odvzem« mandata poslancu (odpoklic), kadar ta grobo krši zakonodajo ali Etični kodeks poslancev);
- Možnost odpoklica DZ v celoti, kadar ta krši lasten Zakon o poslancih, svoj Etični kodeks ali sodbe Ustavnega sodišča;
- Omejitev prehajanja poslancev iz stranke v stranko v času mandata (predlagamo pa možnost izstopa poslanca iz stranke in njene poslanske skupine ter prehod v poslansko skupino »neodvisni«);
- Itd.

Glede nekaterih pobud ali predlogov se pripravljavci predloga nismo opredeljevali. Naj samo omenim nekatere bolj zanimive: volitve naj bodo obvezne, za udeležbo na volitvah dobijo državljani denarno nagrado, uvesti je potrebno možnost negativne glasovnice, povečati je treba število poslancev, zmanjšati je treba število poslancev na največ 50, namesto volitev poslancev organizirajmo žrebanje z enotne liste izbranih kandidatov, itd.

4. Poseben problem: nesorazmerna velikost VE in VO

Čeprav je določanje VE in VO zajeto v posebnem zakonu, smo v našem Predlogu novega ZVDZ obravnavali tudi to vprašanje. Ker je očitno, da se v DZ zaradi dominacije interesov posameznih političnih strank ne morejo dogovoriti za korektno izpolnitev zahteve Ustavnega sodišča (sorazmerna velikost VE in VO), predlagamo, da se v Sloveniji, dokler ne bomo imeli Pokrajin, na podlagi sedanjih statističnih regij oblikuje 11 volilnih enot. Ker bi bile te različno velike, bi jim podelili različno število mandatov oz. VO, enega približno na 47.000 prebivalcev (švedski model). Tako bi dobili skupno 44 volilnih okrajev, v katerih se po dvokrožnem večinskem principu voli po en »ljudski poslanec«.

5. Izračun rezultatov volitev

Slovenija danes uporablja zastarel in kompliciran algoritem izračunavanja rezultatov volitev, ki zahteva dolgotrajno preračunavanje in prenašanje glasov strank, ki niso dosegle 4-odstotnega praga, na uspešnejše stranke. Po končanih volitvah tako vemo, koliko glasov so dosegle posamične stranke, ne pa tudi, kdo je izvoljen. Možne pa so tudi večje napake.

Zato predlagamo uporabo preprostejšega algoritma, v katerem se kot kriterij izvolitve opusti relativno mesto posameznika na listi dobljenih glasov (ker to z uvedbo absolutnega in obveznega prednostnega glasu ter izenačitve velikosti VO oz. VE ni več potrebno) in postane merodajno le število prejetih glasov posameznega kandidata.

6. Za zaključek

Predlagani sistem je konsistentno uravnotežen. Seveda je nekatere elemente v njemu mogoče dogovoriti drugače, ne da bi prizadeli notranjo koherentnost sistema (npr. omejitve pasivne volilne pravice), pri drugih pa to ni mogoče (npr. število VE ali VO).

V SINTEZI-KCD in NSVS smo prepričani, da je demokratizacijo volilnega sistema, ki jo predstavlja ta Kombinirani sistem, mogoče speljati edino preko posvetovalnega referenduma, ki bi v primeru, da bo na referendumu potrjen, moralno obligiral DZ k sprejemu ustreznega Zakona o volitvah poslancev. Takšen način sprejemanja novega volilnega sistema je v skladu z ustavno določbo iz 1. člena Ustave o tem, da je Slovenija demokratična republika in 3. člena Ustave o tem, da ima v Sloveniji oblast ljudstvo.

Emil Milan Pintar s sodelavci.